

TRIDESET LET SLOVENSKE DRŽAVNOSTI: POLITIČNI PROCESI IN POLITIČNA PARTICIPACIJA

Miro Haček

Ljubljana, 2021

**TRIDESET LET SLOVENSKE DRŽAVNOSTI:
POLITIČNI PROCESI IN POLITIČNA PARTICIPACIJA**
Miro HAČEK

Knjižna zbirka Politični procesi in institucije
Urednik: Bogomil Ferfila

Izdajatelj: FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE
Za založbo: prof. dr. Monika Kalin Golob, dekanja

Copyright © po delih in v celoti FDV 2021, Ljubljana.
Fotokopiranje in razmnoževanje po delih in v celoti je prepovedano.
Vse pravice pridržane.
Ljubljana, 2021

Recenzenta: prof. dr. Matevž Tomšič in izr. prof. dr. Primož Pevcin
Jezikovni pregled: Jasna Berčon
Naslovnica: Darinka Knapič
Fotografija na naslovnici: Shutterstock, Nejc Pintar
Prelom: Zavod Vizar
Tisk: Cicero d. o. o.
Knjiga se tiska na način sprotnega tiska.

Izid knjige je podprla Javna agencija za raziskovanje Republike Slovenije.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

321(497.4)
321.02(497.4)

HAČEK, Miro

Trideset let slovenske državnosti. Politični procesi in politična participacija / Miro Haček. -
Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, Založba FDV, 2021. - (Knjižna zbirka Politični procesi in
institucije / Fakulteta za družbene vede)

ISBN 978-961-235-974-4
COBISS.SI-ID 62330371

Kazalo

Poglavje 1	
PROČESI DEMOKRATIČNEGA PREHODA IN UTRJEVANJA	
DEMOKRACIJE	7
Osamosvajanje Slovenije	7
Procesi družbene in politične modernizacije	14
Proces utrjevanja slovenske demokracije	18
Poglavje 2	
POLITIČNA PARTICIPACIJA.....	27
Uvod	27
Članstvo v političnih strankah.....	30
Volitve v Državni zbor Republike Slovenije	32
Predsedniške volitve.....	41
Volitve v Evropski parlament.....	43
Referendum in ljudska iniciativa	46
Referendum v ustavnorevidzijskem postopku.....	54
Politična participacija na lokalni ravni oblasti.....	57
Poglavje 3	
POLITIČNE STRANKE IN KOALICIJSKO POVEZOVANJE V	
SLOVENIJI.....	63
Razvoj političnih strank v Sloveniji.....	63
Normativni okvir	67
Koalicijsko povezovanje v Sloveniji od osamosvojitve do leta	
2004	71
Koalicijsko povezovanje v Sloveniji od leta 2004 do danes ..	80
Poglavje 4	
MANJSINSKA PROBLEMATIKA.....	89

Poglavje 5	
CIVILNA DRUŽBA IN NEVLADNE ORGANIZACIJE	93
Pojem civilne družbe in izkušnje v demokratizaciji.....	93
Civilna družba v Sloveniji po osamosvojitvi.....	95
Kazalci razvitosti civilne družbe v Sloveniji	99
Problematika nevladnih organizacij	101
Poglavje 6	
POLITIČNA KULTURA	105
Kaj je politična kultura in katere tipe politične kulture poznamo?	105
Kakšno politično-kulturno dediščino imamo v Sloveniji?....	111
Politična kultura danes	114
Bibliografija	124
O avtorju	130
Recenziji.....	131

Poglavje 1

Procesi demokratičnega prehoda in utrjevanja demokracije¹

Osamosvajanje Slovenije

Slovenija je poseben primer demokratičnega prehoda. Vzroki za globoko socialno in nacionalno krizo ter dinamiko so bili v Sloveniji predvsem jugoslovanske, notranje narave. Ves čas so se poudarjali le notranji razlogi krize in jugoslovanska problematika se je le malo povezovala s celotnim srednje- ali vzhodnoevropskim socialističnim kompleksom. Danes, trideset let kasneje, lahko nekoliko z distance ugotavljamo posebnosti slovenske problematike v kontekstu socialističnega kompleksa. Jugoslovanski in z njim slovenski komunistični sistem je bil kljub velikim posebnostim razvoja izvirno leninističen in je do konca (v nekaterih elementih in državah naslednicah tudi po formalnem koncu) ohranjal nekatere leninistične sovjetske prvine, kot so enopartijskost in načelo demokratičnega centralizma, idejna hegemonija marksizma in voluntaristično družbenopolitično

1 Delo predstavlja vsebinsko in analitično nadgradnjo knjige Slovenska država in politika avtorjev Marjana Brezovška, Mira Hačka in Simone Kukovič iz leta 2016. Vse v tej knjigi uporabljene besedne zveze so spolno nevtralne in enakovredno veljajo tako za ženski kot tudi za moški spol.

načelo primata politike nad vsemi področji družbenega življenja (Prunk 2002a, 156). V vsakdanjem življenju so ljudje v Jugoslaviji, tudi večina izobražencev, ocenjevali jugoslovanski samoupravni socializem kot bistveno drugačen sistem od sovjetskega, saj so uživali večjo politično osebno in družbeno svobodo ter neprimerno višji materialni standard. Tudi mednarodni odnosi v večnacionalni Jugoslaviji so bili kljub pomanjkljivosti mnogo bolj enakopravni kot v Sovjetski zvezi. V osemdesetih letih prejšnjega stoletja, nekaj let po smrti predsednika Tita, se je začel hiter razvoj slovenske civilne družbe. Jugoslavija je bila v hudi politični in ekonomski krizi, ki jo je še zaostriło gibanje za Veliko Srbijo, ki se je zavzemalo za transformacijo federalne republike v centralizirano državo.

Začetek intenzivnega tranzicijskega procesa bi lahko v Sloveniji postavili v začetek leta 1989. Proces demokratizacije je nastajal ob ustanavljanju prvih postsocialističnih političnih strank (Kmečka stranka, Slovenska demokratska zveza, Slovenski krščanski demokrati in tako dalje) in ob reformnem procesu, ki je potekal znotraj tedaj vladajoče Zveze komunistov Slovenije. Osmega maja 1989 so opozicijske politične stranke, ki jih je podpirala že Zveza socialistične mladine, organizirale množično zborovanje na Kongresnem trgu v Ljubljani, na katerem so prebrale Majniško deklaracijo. V njej so se zavzele za suvereno slovensko državo in njeno svobodno odločanje o zunanjih povezavah (evropska konfederacija), za spoštovanje človekovih pravic in svoboščin ter za takšno družbeno ureditev, ki bo zagotavljala delovno in gmotno blaginjo v skladu s človekovimi zmožnostmi državljanov Slovenije. Zveza komunistov Slovenije se je spomladi in poleti še obotavljala privoliti v zahteve Majniške deklaracije in je ponujala nekakšen nejasen neživljenjski »asociacijski pluralizem« v okviru Socialistične zveze in asimetrično federacijo.

Izvedbo prvih demokratičnih in svobodnih volitev v Sloveniji je omogočil sprejem amandmajev k ustavi, ki jih je takratna skupščina sprejela konec septembra 1989. V tistem času je bila nestrankarska opozicija že formirana; Demokratična opozicija Slovenije (DEMOS) in ostale politične stranke so bile formalno ustanovljene po 27. decembru 1989, ko sta bila sprejeta Zakon o političnem združevanju (1989) in Zakon o volitvah v skupščine (1989). DEMOS je postal najpomembnejše opozicijsko gibanje; sestavljalo ga je šest političnih strank (Slovenska demokratska

zveza, Socialdemokratska zveza Slovenije, Slovenski krščanski demokrati, Slovenska kmečka zveza, Zeleni Slovenije in Liberalna stranka). Leta 1990 so sledile prve demokratične volitve po vseh republikah tedanje Jugoslavije, kar je prineslo daljnosežne politične posledice; le v Srbiji je dotedanjim vodilnim političnim silam uspelo obdržati oblast. Prve večstrankarske volitve v Sloveniji so bile 8. aprila 1990; na ta dan so Slovenci izvolili predsednika predsedstva Slovenije (štirje kandidati), štiri člane predsedstva Slovenije (dvanajst kandidatov), poslance v družbenopolitični zbor in zbor občin slovenske skupščine (kandidate je predlagalo štirinajst političnih strank) ter poslance v zbor združenega dela. Poleg volitev predsednika predsedstva, kjer je v drugem krogu 58,6 odstotka vseh glasov prejel Milan Kučan, so bile najbolj nepredvidljive volitve v družbenopolitični zbor. Volitev se je udeležilo 1.241.000 volivcev; koalicija DEMOS je skupaj prejela 55 odstotkov glasov, preostanek glasov pa se je porazdelil med tri politične stranke, ki so izšle iz prejšnjega režima (Zveza komunistov je dobila 17 odstotkov glasov; Zveza socialistične mladine, ki se je novembra 1990 preimenovala v Liberalno demokratsko stranko, 14 odstotkov glasov, Socialistična stranka, ki je izšla iz nekdanje Socialistične zveze delovnega ljudstva (SZDL), pa pet odstotkov glasov). DEMOS je od 240 poslancev v vseh treh zborih slovenske skupščine zasedel 126 poslanskih mest in oblikoval vlado (imenovalo Izvršni svet Republike Slovenije); predsednik vlade je po dogovoru postal predsednik najuspešnejše stranke znotraj koalicije, kar je presenetljivo postala Slovenska krščanska demokracija.² Na prvem zasedanju slovenskega parlamenta (skupščine) je njegov predsednik dr. France Bučar v uvodnem govoru izjavil, da je z zmago demokratičnih sil na demokratičnih volitvah v Sloveniji konec državljanske vojne, ki je trajala pol stoletja, in da Slovenija postaja normalna demokratična družba. Prehod iz enega družbenopolitičnega sistema v drugega je bil narejen na miren, zakonit reformni način, najbolj mirno v vsej srednji Evropi.

Po uvedbi demokratičnega sistema so bili pred Slovenijo trije ključni problemi: a) sprejeti in začeti izvrševati novo demokratično zakonodajo,

2 Predsednik Slovenskih krščanskih demokratov je bil v času prvih demokratičnih večstrankarskih volitev Lojze Peterle, kasneje večkratno izvoljeni poslanec Evropskega parlamenta.

b) uveljaviti liberalno gospodarstvo s svobodno pobudo in c) doseči nacionalno suverenost, izkazano v samostojni državi. Problemi so se intenzivno prepletali in za njihovo reševanje je bila potrebna zadostna politična večina, ki je bila poldrugo leto bolj ali manj soglasna. Sprva je slovenska politika poskušala doseči narodno suverenost in slovensko državnost s projektom nove ustave. Toda ideološki spor med liberalno in katoliško strujo slovenske politike glede utemeljitve človekovega dostojanstva je zavrl sprejetje ustave in politika je morala uporabiti drugačne poti (Prunk 2002a, 180–183). Novoizvoljeni voditelji jugoslovanskih republik so začeli razpravljati o dolgoročni prihodnosti skupne države. Do konca pomladi 1990 so se vse parlamentarne politične stranke v novoizvoljenem demokratičnem predstavniškem telesu strinjale o platformi nacionalne in upravne neodvisnosti Slovenije znotraj jugoslovanske konfederacije, hkrati pa so bile odločene odnose Slovenije z ostalimi deli federacije reševati mirno in demokratično.

Vendar ne osrednja vlada v Beogradu ne predsedstvo Jugoslavije in tudi ne zvezna skupščina niso bili pripravljeni na resne pogovore. Počasi je postajalo jasno, da večina republik vidi neodvisnost in razpustitev federalne države kot najboljši možni rešitvi. Državljeni Slovenije so na plebiscitu 23. decembra 1990 z veliko večino podprli odločitev za lastno državnost. Kljub pritiskom in svarilom iz Beograda, Evropske skupnosti in še zlasti ZDA je bilo javno mnenje v Sloveniji odločno za uveljavitev plebiscitne odločitve; 25. junija 1991 je nova država, Republika Slovenija, slovesno in uradno razglasila svojo neodvisnost. Svečana razglasitev neodvisnosti je bila dan pozneje pred velikansko množico na Trgu republike. Zvezna vlada je v naslednji noči poslala na mejo Republike Slovenije jugoslovansko armado, ki naj bi Slovenijo odrezala od sveta in izničila odločitev slovenske skupščine. Slovenska oblast je to dejanje razglasila za agresijo na Republiko Slovenijo in ukazala oboroženo akcijo slovenske teritorialne obrambe. Akcijo slovenske oblasti je spontano množično podprlo prebivalstvo Slovenije. Začela se je t. i. desetdnevna vojna, v kateri so enote slovenske teritorialne obrambe vedno znova odbile napade Jugoslovanske ljudske armade. Tretji dan vojne je že posredovala misija Evropske skupnosti in po nekaj dneh je bilo doseženo premirje. Deseti dan vojne sta slovensko vodstvo in zvezna vlada s posredovanjem delegacije Evropske skupnosti podpisala mirovni sporazum, ki je določal, da se jugoslovanska armada vrne v vojašnice, kontrolo na meji